

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego
doktor Jadwigi Skrzypek-Faluszczak w związku z postępowaniem
o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Ocena całokształtu dorobku doktor Jadwigi Skrzypek-Faluszczak wykonana została na zlecenie Kierownika Dyscypliny filozofia Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Poniższą recenzję sporządzam uwzględniając wymogi sformułowane art. 219 ust. 1 pkt. 2. z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz.1668 ze zm.)

Prace awansowe, wyróżnienia i przebieg pracy zawodowej

Doktor Jadwiga Skrzypek-Faluszczak jest absolwentką WSF-P „Ignatianum” w Krakowie, gdzie studiowała filozofię na Wydziale Filozoficznym. W zakresie filozofii uzyskała dwa dyplomy: magisterski na podstawie pracy zatytułowanej *Intencjonalność świata. Wpływ Platona na Orygenesę* oraz doktora nauk humanistycznych (2007 r.), na podstawie rozprawy zatytułowanej *Ocalenie od zła w filozofii Platona*, promotor: prof. dr hab. Henryk Pietras SJ, recenzenci: prof. dr hab. Jan Andrzej Kłoczowski OP, prof. dr hab. Józef Lipiec.

Aktywność zawodową w szkolnictwie akademickim dr Skrzypek-Faluszczak rozpoczęła w roku 2007 jako wykładowca w PWSZ im. Jana Grodka w Sanoku. W 2009 roku objęła stanowisko adiunkta na Uniwersytecie Rzeszowskim w Rzeszowie, na którym to stanowisku pracuje do chwili obecnej.

Ocena dorobku naukowego

Podstawą ubiegania się o nadanie stopnia jest wskazane przez Habilitantkę, zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt. 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1668 ze zm.) osiągnięcie naukowe zatytułowane: *Przedracjonalne źródła racjonalnej refleksji filozoficznej* mające charakter monografii naukowej, opublikowane przez Wydawnictwo UR, Rzeszów 2021.

Pozostałe osiągnięcia naukowe Habilitantki stanowią rozważania prowadzone nad literaturą wczesnego antyku, w tym poematów religijnych, opowieści mitycznych i hymnów w odniesieniu do

tradycji filozoficznej do czasów Platona. Należy tu wymienić porównania tekstów istotnych dla literatury antycznej (autorstwa min., Heraklita, Empedoklesa Pindara, Teognisa, Ajschylosa), w których autorka wykorzystuje analizy K. Kerényi`ego, R. Otto, K. Alberta, M. Eliadego. Na aktywność naukową Habilitantki po doktoracie składa się również współautorstwo i współredakcja naukowa dwóch monografii zbiorowych: M. Żardecka-Nowak, J. Skrzypek-Faluszczyk (red.), *Idea Uniwersytetu dziś. Perspektywa filozoficzna*, opublikowanej w 2012 roku oraz M. Żardecka-Nowak, J. Skrzypek-Faluszczyk (red.), *Język- podmiot -rzeczywistość: szkice na temat języka i mowy oraz ich roli w życiu indywidualnym i zbiorowym*, opublikowanej w 2015 roku. Obydwie pozycje zostały wydane przez wydawnictwo UR w Rzeszowie. Dotychczasowe rezultaty swoich badawczych dociekań Habilitantka przedstawiła w szeregu artykułów (15), w tym trzy zostały opublikowane w języku angielskim. Dr Skrzypek-Faluszczyk zajmuje się tam, między innymi, zagadnieniami z historii filozofii presokratejskiej.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Doktor Skrzypek-Faluszczyk, jako główne osiągnięcie naukowe, wskazała monografię pt. *Przedracjonalne źródła racjonalnej refleksji filozoficznej* zrecenzowaną przez prof. dr hab. Henryka Pietrasa SJ i wydaną w roku 2021 nakładem Wydawnictwa UR w Rzeszowie. Całość liczy 316 stron i nie zawiera indeksów, ani imiennych, ani rzeczowych, co utrudnia lekturę.

Zanim przystąpię do dokładniejszego omówienia monografii wysunę kilka uwag ogólnych. Ich celem jest umieszczenie pracy we właściwej perspektywie, jako że doczekała się obszernej, krytycznej recenzji¹. Przede wszystkim, w intencji Habilitantki, książka stanowi opracowanie zagadnienia „powstania wczesnej filozofii greckiej, jako myślenia racjonalnego”. Autorka stawia sobie zadanie nader trudne, z uwagi na ograniczoną ilość tekstów źródłowych, złożoność i wielowątkowość badanego tematu, a także obszerną, międzynarodową literaturę przedmiotu, prezentującą wzajem kontradiktoryczne koncepcje i wnioski uznanych badaczy. Habilitantka zdaje sobie sprawę z tych ograniczeń, kiedy pisze, że czasowa odległość i brak źródeł skazuje nas na domysły: „Zasadniczym pytaniem tego opracowania jest pytanie o źródło, z którego mogli czerpać prezentowani przez nas filozofowie. Niestety, nie możemy odpowiedzieć na nie w zadowalający sposób” (s. 305 i dalej). Z tego też powodu, stawiane przez Nią tezy mają w większości charakter przypuszczający. Również wnioski jakie wysnuwa ze swych rozważań, a dotyczące wpływu kultu orfickiego na myśl filozoficzną, formułuje w sposób nie przesadzający o ich ostatecznych racjach, używając zwrotów takich jak: „wskazuje na pokrewieństwo”, „mogło stanowić” (s. 305) i tym podobnych. Dr Skrzypek-Faluszczyk jest świadoma złożoności zagadnienia, jakim jest dociekanie źródeł filozofii starożytnych Greków, a o czym pisze każdy z cytowanych przez nią badaczy. Autorka

¹ A. Pacewicz, *O (przed)racjonalności w myśli starożytnej. Uwagi na marginesie pewnej książki*, „Roczniki Filozoficzne”, t. LXXI, nr 3, 2023, s. 251 – 273.

zauważa, iż „pytanie o źródło filozoficznego myślenia wciąż stanowi otwartą przestrzeń do dyskusji” (s. 10), stara się też wykazać, iż oblicze filozofii starożytnej nie jest wyłącznie racjonalnie (zob. s. 7). Autorka oddaje to zjawisko słowami iż, wyznawcy orfizmu, widząc w obrzędach drogę do oczyszczenia z mniemań i wiedzy pozornej, szukali sposobu, by poznać inny, wyższy świat, w sposób różny od danego w zmysłowej naoczności. Zatem „poznanie mentalności, a wraz z nią sposobu życia, obrzędowości, symboli i rytów, doprowadza do poznania właściwej ‘sprężyny’, która w głównej mierze ten wspaniały grecki świat poruszała” (s. 7). Rzecz jasna, zamiar opisanie wszelkich przejawów antycznej kultury greckiej jest niewykonalny, dlatego też Habilitantka skupiła się na badaniu relewantnych aspektów greckiego mitu i doświadczenia religijnego (por., Dodds, *Grecy i irracjonalność*, s.12).

Autorka monografii posiada znajomość opracowań zagranicznych (które jednocześnie traktuje jako literaturę źródłową)², co paradoksalnie, stanowi spore dla Niej utrudnienie, z uwagi na różne, często sprzeczne opinie poszczególnych autorów. I tak, relacjonując badania nad naturą religii i religijnością Greków, podziela opinię Erica R. Doddsa (w: *Grecy i irracjonalność*, s.164-184), iż religia grecka nie przechodziła ewolucji, stanowiła zaś swoisty konglomerat przekształcających się elementów. Autorka we *Wstępie* (s. 9) pisze, iż J-P. Vernant w książce *Mit i religia w Grecji starożytnej* z 1998 roku, zwraca uwagę na tendencje racjonalizacji pewnych obszarów religijnych, czego źródeł upatruje poza samą religią (są to czynniki społeczno-kulturowe, brak kanonu wierzeń, sformalizowanej kasty kapłańskiej). W innej książce francuski uczony pisze wprost, iż „rodząca się w Milecie filozofia zakorzeniona jest w myśli politycznej: wyraża jej podstawowe zainteresowania i zapożycza od niej część swego słownictwa (zob. *Źródła myśli greckiej*, 1987 r., s. 112 i nn). Innego zdania jest natomiast Walter Burkert, wedle którego to obszar religii stanowił warunek możliwości asymilowania i przekształcania wierzeń i praktyk religijnych. Przekonanie o zasadniczym wpływie religii na powstanie racjonalnej filozofii greckiej zostało szeroko zaprezentowane już 1912 r. przez F.M. Cornforda, w pracy *From Religion to Philosophy*. Jego koncepcja znalazła swoje potwierdzenie w wynikach badań nad racjonalnością Greków, które to w 1985 r. opublikował właśnie W. Burkert (*Greek Religion*). Jednak, jak podkreśla Autorka monografii, w odniesieniu do antycznej Grecji, opinia „o prymarnej roli religii w budowaniu filozoficznego obrazu świata stanowi odosobniony głos wśród współczesnych naukowców”, gdyż „samą filozofię przeciwstawia się religii jako czynnikowi irracjonalnemu” (s. 11)³.

² Omawiana monografia świadczy o niepełnej znajomości polskiej literatury przedmiotu. Dr Skrzypek-Faluszczyk nie odnotowuje chronologicznie pionierskiego w Polsce dorobku prof. Mariana Wesołego, a także moich prac powstałych na przestrzeni ponad 35-u lat, preferując późniejsze, powstałe np. w kręgu UŚ, UWR i UKEN.

³ Cytowany przez Habilitantkę Eric R. Dodds, w słynnej pracy z 1950 r., pt. *Grecy i irracjonalność* zdaje się podzielać to przekonanie, gdy pisze: „...sztuka Greków i ogólnie grecka kultura może sprawiać wrażenie, iż nie ma w niej poczucia misterium i brak jej zdolności zgłębiania skrytych, mniej świadomych poziomów ludzkiego doświadczenia” (*Grecy i irracjonalność*, s.11). Jednak, kiedy brytyjski uczony z niezwykłą znajomością przedmiotu, erudycją i humorem, pokazuje jak bardzo istota greckiej kultury zaprzecza tej powszechnej opinii, ma na myśli konkretne konteksty, nie zaś źródła owej filozofii.

Obecnie przyjrę się w jaki sposób Habilitantka poradziła sobie z niełatwym zadaniem, jakim jest wykazanie religijnych (acz, nie jako jedynych!⁴) źródeł myśli starożytnej Grecji. Już sam tytuł omawianej monografii *Przedracjonalne źródła racjonalnej refleksji filozoficznej*, może budzić pewne wątpliwości za sprawą przedrostka „przed” sugerującego czasową procesualność. Otóż autorka nie stawia tezy o zachodzącej w czasie, postępowej ewolucji myśli greckiej ku racjonalności, która wyłania się z nieracjonalnego chaosu mitycznych wierzeń. Chce natomiast udowodnić twierdzenie, że jednym ze źródeł greckiej myśli filozoficznej, której wyjątkową cechą jest racjonalność, pozostaje myślenie irracjonalne (s. 305-310). Przyczyny tego stanu, upatruje w religijności Greków związanej z kultem, przejawiającą się w religii dionizyjskiej i kulcie orfikim. Grecy odeszli od myślenia mitami właściwego dla *Iliady* i *Odysei*, bowiem zdaniem Autorki (za E.R. Doddsem), jeśli zabraknie porzucenia mitów, człowiek pozostanie uwięziony w pełnym chaosu, nie-racjonalnym świecie okrutnych bogów i losu. Owo zjawisko przechodzenia ku racjonalności dzięki kultowi i religii, nie wydarzyło się wedle Habilitantki raz, lecz powtarza się wielokrotnie w historii greckiej myśli i kultury. Człowiek, w przepełnionej mitami poezji Homera i Hezjoda, był zbiorem pragnień, doznań, emocji, które skłaniały go do nieprzewidywalnych zachowań, był marionetką w rękach bogów (Dodds: przykłady w *Iliadzie* i *Odysei* Homera, s. 1-30), podległy zesłanej nań *ate* (demoniczne zmańcenie umysłu, które ogarnęło Agamemnona, Parysa, Achillesa; Dodds, *tamże*, s. 11-15), zaś jego los był uwarunkowany przeznaczeniem i zakończony nieuchronną śmiercią, doprowadzając Sofoklesa do przeświadczenia, że lepiej już się nie urodzić, niż uczestniczyć w tak posępnym spektaklu jakim jest życie (w: *Edyp w Kolonie*).

Autorka nie stawia tezy jakoby religijność Greków i uczestnictwo w kulcie, wykluczały jednoczesną racjonalność myślenia filozoficznego i naukowego. Odwrotnie, pewne doświadczenie religijne, stanowi warunek prawdziwego poznania, ponieważ dzięki niemu, człowiek może wyjść poza świat poznania doksalnego i wejść na filozoficzną drogę poznania, tego co *naprawdę jest* („Racjonalność, która w swej podstawie ma czynnik irracjonalny, jakim jest niepojęta tajemnica bóstwa, każe oglądać świat z odmiennej perspektywy”, s. 306 i nn). To bazowe doświadczenie przesądza o zwróceniu się ku filozofii, jako poszukiwaniu wyzwalającej mądrości. Racjonalność, która ma u swej podstawy irracjonalność, widzianą przez Autorkę jako pochodną religijnego doświadczenia, pozwala filozofii greckiej uwolnić człowieka od bycia igraszką losu, daje mu autonomię i wewnętrzną wolność, poprzez możliwość poznania i kształtowanie samego siebie.

Habilitantka stara się odpowiedzieć na dręczące historyków filozofii pytanie o przyczynę powstania zjawiska greckiej filozofii. W dziele *Źródła myśli greckiej*, J-P. Vernant pisze: „Ten przewrót umysłowy wydaje się tak nagły i głęboki, że uważano go za niewyjaśnialny w kategoriach

⁴ „Nie można w tym miejscu pominąć poza-religijnych czynników, które przyczyniły się do powstania filozoficznego myślenia”, s. 25. Autorka omawia dalej różniące się w tym zakresie poglądy Vernanta, Burneta, Zellera, Realego.

przyczynowości historycznej: mówiono o greckim cudzie” (s. 123). J. Skrzypek-Faluszczyk wyjaśnia to zjawisko słowami M.G Cornforda, wedle którego wczesna filozofia Greków, a zwłaszcza fizyka jońska, nie jest wytworem naiwnej i żywiołowej refleksji rozumu nad naturą. Owa fizyka, w zlaicyzowanej formie i za pomocą bardziej abstrakcyjnego słownictwa, w istocie przedstawia koncepcję świata wytworzonego przez religię (opinię brytyjskiego uczonego przytacza również J-P. Vernant, *Źródła myśli greckiej*, s. 124 i dalej). Myśli te znajdziemy we *Wstępie* (s.1-17), w którym to Autorka prezentuje cel swej pracy, jakim jest obrona tezy o wpływie czynników irracjonalnych na tworzenie się wczesnych koncepcji filozoficznych. Czyni to trojako: 1/ poprzez ukazanie, że istnieje pewien przejaw w greckiej religii, który do V wieku p.n.e w dynamiczny sposób oddziaływał na kulturę Hellenów, 2/ poprzez wskazanie, że ten odłam greckiej religii, mógł prowadzić do głębokich doświadczeń poznawczych, poprzez praktyki misteryjne i obrzędy, 3/poprzez przedstawienie zachodzącej pod wpływem owych doświadczeń przemiany indywidualnej świadomości, „co znacząco wpłynęło na budowę i kształt racjonalnego myślenia Greków” (s. 10-11). W cytowanym już *Wstępie*, Habilitantka pisze, iż „akcent w narracji pracy pada na dionizyjską, a więc kultową formę religii, która stała się impulsem do refleksyjnego myślenia o świecie”. Zdaniem badaczki, filozoficzne poszukiwanie *arche* u presokratyków, ma swe korzenie w religii dionizyjskiej, u której podstaw leży orfizm i kultury misteryjne. One to dają możliwość głębokiego, przemieniającego doświadczenia wewnętrznego, umożliwiającego wyjście poza świat mniemań i pozorów, otwarcia na transcendencję. Owa przemiana duchowa zmienia również perspektywę poznawczą danego człowieka, uzdatniając go do racjonalnych poszukiwań, zadawania pytań o przyczyny, cel i sposób istnienia świata. Tu ujawnia się istotny błąd logiczny: nie ma bowiem przejścia od doświadczenia (wiedzy) jednostki do mądrości zbiorowej. Ten istotny błąd logiczny stał się przyczyną dalszych błędnych wniosków w pracy zarówno Habilitantki, jak i wcześniej w badaniach cytowanego przez Nią, M.G Cornforda. W przypadku omawianej monografii jest to nieuprawnione przyjęcie indywidualnego, religijnego doświadczenia za powód (przyczynę) powstania racjonalnego myślenia Greków. Zauważmy, iż jednostkowe doświadczenie kształtuje myślenie o świecie konkretnej, doświadczającej jednostki. Nie ma możliwości wykazania indywidualnego doświadczenia (religijnego lub poza-religijnego), jako przyczyny zaistnienia naukowego, filozoficznego „myślenia Greków”. Natomiast, w przypadku filozofii jest jednoznacznie tak, że jednostkowe (np. Tales, Arystoteles), racjonalne dociekania czy refleksja obiektywnej prawdy i przyczynowości stanowią *arche* filozofii jako wiedzy racjonalnej.

Struktura monografii wynika z przedstawionych powyżej celów. W trzech pierwszych rozdziałach pracy zostają przedstawione formy religijności (religia olimpijska, dionizyjska, kultury misteryjne), które w rozdziale czwartym są zestawiane z myślą filozoficzną Pitagorejczyków, Heraklita, Parmenidesa i Empedoklesa.

W rozdziale pierwszym *Religia a wczesna filozofia* oprócz definicji celu monografii, Autorka wskazuje na niemożność zbudowania racjonalnej refleksji opierającej się na opowieściach

mitycznych. Mity (tu ma na myśli religię eposów Homera, teogonię Hezjoda określanymi wspólnym mianem religii olimpijskiej) bowiem, pozostawiają podmiot w kręgu świata poznawalnego zmysłowo, podlegającego konieczności i przemijaniu. Jedynie religia dionizyjska daje możliwość wyjścia poza stworzoną naturę. W swoich rozważaniach korzysta przede wszystkim z prac F.M. Cornforda, J-P. Vernanta, M. L. Westa, M. Clarke'a.

Rozdział drugi zatytułowany *Dionizos jako to, co radykalnie „inne”* jest analizą materiałów dotyczących religii dionizyjskiej, fenomenu doświadczeń religijnych, by zrozumieć na czym polegała istota owych poszerzających świadomość doznań. Stwierdza, iż filozoficzna koncepcja nieśmiertelności duszy może mieć swoje źródło w misteriach i kulcie zmarłych (choć logicznie należałoby to ująć odwrotnie: kult zmarłych wynika z poczucia obecności duszy zmarłego w świecie żywych), kulcie bazującym na doświadczeniu ciągłości i żywej obecności duchowej. Habilitantka wykorzystuje w tej materii analizy fenomenu religii R. Otto, W. Jamesa, a także prace K. Kerényiego, W. Burkerta, M. Eliadego, E. Rohdego.

Kontynuacja tematu następuje w rozdziale trzecim zatytułowanym *Orfizm jako źródło idei teozoficznych*, w którym Autorka opisuje model życia orfików, ich naukę i misteria. W konsekwencji zostaje podjęta tematyka etyczna, eschatologiczna oraz soteriologiczna. Habilitantka wskazuje orfizm jako możliwe źródło doświadczenia mistycznego, rozważanego w kontekście wczesnej filozofii antyku. To właśnie prowadzi ją do przekonania o znaczącej roli orfizmu dla poznania typu przekraczającego, co odróżnia go od mitów Homera osadzonych w ziemskiej rzeczywistości. Autorka korzysta tu głównie z badań A. Barnabe, K. Bielawskiego. Opowiada się za tezami W. Burkerta, F.M. Cornforda, przeciwstawiając je wnioskowi płynącemu z badań nad orfizmem Adama Krokiewicza. Tym samym Autorka przyjmuje, że orfizm stanowił impuls do powstania filozofii greckiej (s. 128 – 129).

Rozdział czwarty, zatytułowany *Religijne źródła wczesnej refleksji filozoficznej* w całości został poświęcony filozofii. I choć jest najobszerniejszy, jego poznawcza wartość jest najniższa. Autorka omówiła w nim kolejno myśl Heraklita, Parmenidesa, Empedoklesa i Pitagorejczyków, zestawiając ich koncepcje z elementami religii dionizyjskiej i naukami orfików. Habilitantka odwołuje się do badań F.M. Cornforda, J. Burneta, E. Zellera, W.K.C. Guthrie'go, W. Jaegera, w świetle których nauki orfickie można uznać za przyczynę przedstawionych doświadczeń religijnych. One to, wedle Autorki, włączone do tkanki kultury greckiej stają się źródłem idei filozoficznych. Można zatem powiedzieć, że to, co irracjonalne (sc. będące następstwem doświadczenia mającego swe źródło w kulcie religijnym) wyznacza horyzont temu, co racjonalne. Widać tu, po raz kolejny, konsekwencje omawianego już błędu logicznego, jakim jest przyjęcie za pewnik, wpływ jakiegokolwiek – podkreślijmy – indywidualnego doświadczenia na kształtowanie ogólnych zjawisk myślowych. Założenie Autorki skłania zaś do przyjęcia tezy, że „filozoficzne poszukiwanie *arche*, jedności świata, odsyła nas do religii dionizyjskiej, która stanowi podstawę orfizmu i kultów

misteryjnych (...), otwiera na transcendencję przez głębokie doświadczenie wewnętrzne” (s. 11). Przyjmując zatem koncepcję boga *quasitranscendentnego* wobec świata, a jednocześnie udzielalnego w doświadczeniu, orfizm, w myśl powyższego, mógł oddziaływać na człowieka dwojako, zmieniać jego postawę życiową tu i teraz, a także zmieniać jego ogólny sposób postrzegania świata z bezrefleksyjnego na poszukiwanie przyczyn.

Trudno odnieść się do znajomości starożytnej greki u Habilitantki, co jednak przy pracy dotyczącej wierzeń religijnych nie wydaje się konieczne. Znajdujemy kilka przykładów błędnych interpretacji leksykalnych oraz odmiany greckich słów, o które niepotrzebnie pokusiła się Autorka. Pierwszą z tych pomyłek jest wywód, iż rzeczownik *gnosis* oraz czasownik *gignosko* posiadają wspólny rdzeń *genesis*. Błędne rozumowanie jest powtórzone za artykułem A. Kowalskiego (2011 r.), który przywołuje tu pracę G. Penatiego, T. Mazura oraz słownik NTC`s *Dictionary of Latin and Greek Origins*. Tymczasem w wydanym w 2010 r. *Etymological Dictionary of Greek*, autorstwa R. Beekesa i L. van Beeka, stwierdza się, iż mamy do czynienia z innymi rdzeniami. Oczywiście, można postawić zarzut, iż Autorka powtarza błędne informacje⁵. Jednakowoż należy pamiętać o dynamice międzynarodowych badań nad źródłami greckiej filozofii, gdzie zjawisko zmiany opinii pod wpływem rezultatów badawczych nie jest sprawą odosobnioną⁶. Zatem o ile, powtarzanie przez Autorkę niektórych, nieaktualnych interpretacji uważam w pewnym stopniu za zrozumiałe, o tyle trudno mi znaleźć powód, dla którego Habilitantka stosuje własne tłumaczenia testimoniów Parmenidesa, podczas gdy ma do dyspozycji porządne przekłady Mariana Wesołego⁷, którego to badacza, w ogóle, nie odnajdujemy nawet w bibliografii *Przedracjonalnych źródeł...* W efekcie czytelnik omawianej monografii otrzymuje zupełnie niezrozumiałe tłumaczenia Parmenidesa, dodatkowo z mylącym zapisem fragmentów.

⁵ Zob. A. Pacewicz, *O (przed)racjonalności w myśli starożytnej. Uwagi na marginesie pewnej książki*, „Roczniki Filozoficzne”, t. LXXI, nr 3, 2023, s. 255.

⁶ Tak dzieje się w przypadku twierdzenia, iż „ciało to grób” (*soma - sema*) jest doktryną orficką, jak np. przedstawia to I. Dąbska w dziele *Zarys Historii Filozofii Greckiej*. Zdaniem E. R. Doddsa, zaprzeczenie tej tezy znajdujemy już u Platona, podobnie jak dowód na to, iż *soma* jest derywacją od *sodzein*, nie zaś od *sema*. Autor książki *Grecy i irracjonalność* swój wywód rozpoczyna od znamienego zdania (s. 130, przypis 87): „Ten zastarzały błąd był w ostatnich latach wielokrotnie demaskowany (...) W związku z tym jednak, że często powtarzają go nader szacowni naukowcy, wydaje się, że warto powiedzieć jeszcze raz, że” i następuje tu dokładny dowód za platońskim *Kratylosem* 400C. Tenże sam autor wylicza, istotne zmiany jakim, w przeciągu 20 lat uległ stan badań nad wczesnym orfizmem, zaczynając od stwierdzenia, iż im więcej czyta na temat orfizmu, tym bardziej zmniejsza się jego wiedza, za przyczyną dokonań U. von Wilamowitza, A.J. Festugiere`a, H.W. Thomasa, I.M. Limforth (s. 129-130). W podobnym tonie, dwadzieścia pięć lat później, czyni podsumowanie J.P. Vernant w przedmowie do wydanej w 1962 r. książki *Źródła myśli greckiej*: „Jaki jest dzisiaj jej los? Pytanie zawiera dwa aspekty. Po pierwsze, jakie nowe elementy wiedzy, jakie nowe interpretacje, które się od tego czasu pojawiły, trzeba dziś wziąć w rachubę? Po drugie, w jakich miejscach, ja sam doszedłem do wycieniowania lub modyfikacji mojego punktu widzenia?” (s. 11).

⁷ M. Wesoły, *Parmenides – ‘Człowiek i straszny zarazem’*, w: *Człowiek i społeczeństwo w refleksji filozoficznej*, praca zbiorowa, Poznań 1992, s. 225 – 237; oraz w „Przegląd Filozoficzny”, 2001.

A mianowicie, przykładowo:

- zamiast standardowego zapisu B88 30-31 DK (komentarz Simplikiosa do *Fizyki* Arystotelesa), w monografii s. 247, mamy zapis 2 8B8, 30-3 I (ten ostatni znak to jest jedynka rzymska!).

W tłumaczeniu Autorki fragment ten brzmi: „silna konieczność utrzymuje co-jest w więzach granicy, która utrzymuje ją z powrotem na każdym po stronie”.

W tłumaczeniu M. Wesołego (Parmenides – ‘Czcigodny i straszny zarazem’, s. 235):

„Albowiem przemożna Ananke

W pętach swych granic go trzyma, a te okalają go zewsząd”.

- wersy 38-41 B 8 DK, w monografii s. 247, dodatkowo mylący zapis 2 8B8, 3 8-4 I:

„wszystko to będzie zwykłą nazwą, które śmiertelnicy ustanowili, wierząc, że są prawdziwe, powstają i giną, są i nie są”.

W tłumaczeniu M. Wesołego (Parmenides – ‘Czcigodny i straszny zarazem’, s. 235) fragment ten brzmi:

„Stąd wszystko to nazwą będzie,

Co śmiertelni przyjęli w przekonaniu, iż jest prawdziwe:

Powstawanie jak również ginięcie, bycie tudzież niebycie”;

- fragment z *Kobierców* Klemensa Aleksandryjskiego, B 10 DK

Strom. V 138,1 wersy 5-7, w monografii s. 247, zupełnie błędnie oznaczony zapis 28 B 5, 7:

„Poznacie także otaczające niebo, skąd ono się wzniosło i jak konieczność przyniosła i zmusiła je do utrzymania granic gwiazd”.

W tłumaczeniu M. Wesołego (Parmenides – ‘Czcigodny i straszny zarazem’, s. 236) fragment ten brzmi:

„...znac będziesz i niebo otaczające dookoła,

Skąd się poczęło i jak kierując nim Ananke więzami spoiła,

By gwiazd granice utrzymało”.

Zagadnienie źródłowości

Autorka wielokrotnie podkreśla źródłowość swoich badań skoncentrowanych na religii, jako możliwym początku filozoficznego myślenia starożytnych Greków. Ową źródłowość rozumie przez studiowanie prac badawczych znanych i mniej znanych autorów polskich i zagranicznych, zarówno w tłumaczeniach, jak i w oryginale. Wymienia tu prace F.M. Cornforda, J. Burneta, E. Zellera, W.K.C. Guthrie'go, W. Jaegera, J-P. Vernanta, P. Świercza, A. Krokiewiczza, R. Otto, M. Eliadego, K. Nareckiego, Ch.H. Kahna, K. Mrówki, M.L. Westa, A. Barnabe`go, A. K. Bielawskiego, W. Burkerta i wielu, wielu innych. Celowo przytoczyłem imiona i nazwiska badaczy w dowolnym porządku, nie uwzględniając ich pól zainteresowań (mit, religia, historia wierzeń, historia filozofii, etymologia, etc) ponieważ owa erudycja Autorki stała się również przyczyną kolejnego zarzutu, jaki mogę tej pracy postawić. A mianowicie, przytłaczającego czytelnika poczucia chaosu, wynikającego z przeplatania się fragmentów i akapitów o nierównej zawartości znaczeniowej i niespójnej tematyce. Zdania banalne, nie wiele wnoszące do treści, źle zbudowane, skrótowe, a także słowa użyte w niewłaściwym znaczeniu, przeplatają się ze stwierdzeniami doniosłymi, czy wręcz poetyckimi, na przykład, we wstępie czytamy „W rzeczywistości **życie** Hellenów nie zawsze było tak zachwycające, ani **ekspozycyjne**; miało też oblicze pesymistyczne i tajemnicze. **Grecja choć wspaniała i pogodna, była smagana wojnami**, a rozwijająca się tam **refleksja egzystencjalna łączyła w sobie empiryzm i** przeciwległy mu nurt mistyczny. Ta właśnie **sybioza** pasji i intelektu, **idei i tajemnicy** dała myśli greckiej jej wielkość” (s. 7). Można momentami odnieść wrażenie, że przestudiowany materiał przytłoczył, a jednocześnie zachwyił autorkę, więc z jednej strony niektóre fragmenty chciałaby streścić jako ważne, inne zacytować jako ciekawe, a jeszcze inne przytoczyć we własnym tłumaczeniu. W efekcie otrzymujemy pracę, której kanwą jest w miarę logicznie przeprowadzony proces, a jednocześnie, jej osnowę stanowią powtórzenia, zdania sprzeczne, czasami zabawne w swych zbitkach znaczeniowych, czasami banalne (np. „Orfizm i kulty misteryjne rzucają światło na życie ludzkie i na samego człowieka” s. 18), skróty myślowe bez odnośników (s. 21 „Obecnie istnieje być może powszechna zgoda co do tego, że nauka ma najważniejsze korzenie w sztuce magicznej”). W zamiarze Habilitantki było stworzenie elementarza religii greckiej i wczesnej myśli filozoficznej (s. 11), ale recenzowana praca, z wyżej wspomnianych powodów, warunków elementarza nie spełnia. Jednocześnie temat podjętej monografii jest nieoczywisty, dyskusyjny i wymaga doświadczonego, odczytanego i obeznanego w tematyce odbiorcy, który będzie w stanie docenić wagę podjętego tematu. Czytelnik może odnieść wrażenia, że praca powstała zbyt szybko, pewne jej fragmenty nie zostały doszlifowane, a rozumienie tematów, zwłaszcza podjętych w rozdziale czwartym, nie zostało odpowiednio pogłębione. Z tego względu ocenianą monografię, jako główne osiągnięcie naukowe doktor Skrzypek-Faluszczak, akceptuję warunkowo. A mianowicie z zastrzeżeniem, że czwarty rozdział, musi być przemyślany i napisany od nowa, z uwzględnieniem brakującej polskiej literatury

dotyczącej presokratyków. Jeśli, napisany ponownie, spełni moje oczekiwania, jestem gotów zapewnić publikację w renomowanym czasopiśmie naukowym.

Na koniec chcę powiedzieć, iż Habilitantka podjęła się trudnego zadania. Dzięki znajomości greckiej liryki, poezji i próbie zestawieniu ich z materiałem filozoficznym, otrzymujemy pracę, która pomimo rzeczonych mankamentów „daje do-myślenia”, tzn. może pobudzać, nawet w przypadku niezgody na ujawnione tezy, do ponownego przemyślenia podjętej problematyki.

Innymi słowy i podsumowując główne osiągnięcie naukowe Habilitantki należy stwierdzić, że w perspektywie polskiej, stawia czytelnika wobec otwartego zadania, jaką jest potrzeba głębszego namysłu nad źródłami greckiej myśli filozoficznej.

Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Osiągnięcia naukowe habilitantki wiążą się z Jej studiami nad wpływem religii jako nośnika pewnych idei, mających znaczenie dla filozofii przedsokratejskiej. Warto przyjrzeć się kilku z wymienionych przez Habilitantkę artykułów i rozdziałów w monografiach, jako najbardziej reprezentatywnym dla przeprowadzonych przez autorkę prac. J. Skrzypek-Faluszcak ukazuje proces odrzucenia przez Nią koncepcji kształtowania się filozofii pod wpływem religii homerowej, na rzecz poszukiwań istotnych elementów w religii dionizyjskiej. Autorka inspirację do badań czerpie z prac F. M. Cornforda, K. Kerényiego, W. Burkerta, W. Burneta, a także wielu innych historyków filozofii, filologów klasycznych i filozofów religii.

W artykule pt. *Umysł - boski pierwiastek duszy* z 2012 r. Habilitantka analizuje etyczny aspekt filozofii Platona w kontekście jego rozważań nad naturą człowieka, wobec ówczesnej tradycji literackiej podkreślającej rolę bogów w czuwaniu nad moralnym porządkiem świata. Zauważa, że przesunięcie znaczenia działania bogów na korzyść niezależnego od ich woli postępowania człowieka, dokonuje się właśnie na gruncie filozofii. Kluczowym dla moralnego postępowania staje się nabywanie mądrości i kierowanie się rozumem, którego boski element pozwala uwolnić duszę, dając człowiekowi-mędrcom możliwość wglądu w sferę prawdziwie będących idei. Analiza materiału badawczego prowadzi autorkę do określenia platońskiej wizji człowieka, która na tle ówczesnej literatury greckiej wyraźnie zaznacza swoją odmienność.

Praca opublikowana w internetowym czasopiśmie filozoficznym „Hybris” w 2013r. pt. *Rozumne widzenie Dobra jako jego mistyczne doświadczenie*, w istocie powinien nosić tytuł *rozumowe widzenie Dobra jako jego mistyczne doświadczenie*. Autorka zauważa, iż na poziomie rozważań o naturze ludzkiej można dostrzec podobieństwo religii dionizyjskiej z filozofią Platona. W filozofii jak i religii, zadaniem człowieka jest przekroczenie własnej natury, narodzenie się do życia duchowego. Filozoficzna droga do tego celu ostatecznego wiedzie przez nabywanie wiedzy i wynikające zeń etyczne postępowanie. Religia natomiast, prowadzi swych wyznawców ku boskości

przez kult, rytuały i przestrzeganie praw moralnych. Stan mistycznego zjednoczenia z bóstwem, jedną jest ukoronowaniem obydwu dróg. Wedle autorki, istotnym osiągnięciem tych rozważań, jest przybliżenie mało znanej na polskim gruncie tematyki dotyczącej orfizmu i kultów misteryjnych.

Szał miłosny jako nie-zwykle doświadczenie, jest rozdziałem w wydanej przez wrocławskie Arboretum monografii *Miłość czarowna. Antropologia miłości* (2015). Publikacja ta jasno obrazuje wiodący temat zainteresowań Habilitantki, jakim jest literatura i religia starożytnej Grecji. Lirykę i dramat traktuje tu jako materiał do badań porównawczych nad religią olimpijską skonfrontowaną z religią dionizyjską. Zdaniem Autorki, liryka stworzyła pomost między mitem a filozofią, dostrzegając w miłości element uszlachetniający duszę człowieka.

Tematycznie, bezpośrednio do omówionej monografii, odsyła niedawna publikacja *Irrationality vs rationality? Irrationality as a door to the rational Greek thought* (2023), w której Habilitantka zajmuje się analizą pojęć takich jak racjonalność i irracjonalność, byt, harmonia, miara. Zbierając materiał źródłowy dotyczący etymologii słowa „racjonalność”, określa ją jako „działalność umysłową mająca swój pierwowzór w fizycznej czynności zbierania rzeczy według jakiegoś wzoru, zgodnie z planem”. Irracjonalność zaś przedstawia jako stan świadomości występujący w doświadczeniu religijnym. Uzgodnienie przeciwnych sobie stanów irracjonalności i racjonalności, religii i wiedzy dokonuje się zdaniem Autorki w filozofii Pitagorejczyków, wyrażone pojednaniem Apollina i Dionizosa.

Nie sposób, w ramach tej recenzji, nawet pobieżnie omówić wszystkie publikacje wchodzące w skład osiągnięcia habilitacyjnego dr Jadwigi Skrzypek-Faluszczak, ale co należy podkreślić, w większości stanowią one kontynuację esejów Autorki nad literaturą i myślą starożytnej Grecji. Mam tu na myśli, zwłaszcza, następujące artykuły: *Co przetrwało z nauczania w starożytnej Grecji?* (2012), *Umysł - boski pierwiastek duszy* (2012), *Język jako narzędzie kształtowania świadomości etycznej w starożytnej Grecji* (2015), *Bóg bliski i daleki. Analiza i interpretacja wybranych dzieł literatury antycznej z V w p.n.e.* (2016), *Pytanie o dobro w świetle nowych zagrożeń współczesnego kapitalizmu* (2016), *The Role and the Meaning of Antique Ethical Thought in Social Work* (2017), *Znaczenie przebaczenia w koncepcji greckiej Dike* (2018), *Gods and people in literature and philosophy. God by the picture of human or human by the picture of god?* (2023). Niektóre z tych prac podejmują względem głównego nurtu badań Habilitantki poboczne wątki, są jednak potwierdzeniem predyspozycji Autorki do pracy naukowej.

Aktywność naukowa

Projekty naukowe, stypendia, konferencje i inne formy aktywności naukowej

1/Doktor Jadwiga Skrzypek-Faluszczak jest naukowcem posiadającym doświadczenie we współpracy międzynarodowej. W latach 2012 - 2014 współpracowała z Uniwersytetem w Miskolcu (Węgry). Prowadzone badania Habilitantka uzupełniała podczas zagranicznych pobytów naukowo-badawczych w ramach stażów (Uniwersytet w Kordobie, Hiszpania) i programu Erasmus (Uniwersytet w Miskolcu, Węgry).

2/ O aktywności Habilitantki świadczy także czynny udział w konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych (17) organizowanych przez uznane ośrodki naukowe, takie jak KUL, Uniwersytet Rzeszowski (różne instytuty), Instytut Teologiczno – Pastoralny w Rzeszowie UŁ, UAM w Poznaniu, Uniwersytet Papieski w Krakowie, UM we Wrocławiu, Uniwersytet w Atenach (Grecja).

W ramach udziału w 13tej konferencji *European Sociological Association* na Uniwersytecie w Atenach w 2017r., doktor J. Skrzypek-Faluszczak zaprezentowała swój projekt badawczy pt. *Irrationality vs Rationality. From Dionysus to rational philosophical thought.*

Ocena dorobku dydaktycznego i organizacyjnego

1/ Doktor Jadwiga Skrzypek-Faluszczak od roku 2009, przez dziesięć lat, będąc na stanowisku adiunkta w Instytucie Socjologii UR, prowadziła zajęcia dydaktyczne na kierunkach politologia i kulturoznawstwo. Wykładała między innymi zagadnienia z zakresu problemów społecznych oraz przemian kulturowych i etycznych. W tym czasie, pod kierunkiem prof. A. Bobko, recenzowała 14 prac magisterskich, a także pracując w trzyosobowym zespole, przygotowywała bazę dla tworzenia planu studiów na kierunku socjologia w Instytucie Socjologii. Od 2019 do chwili obecnej, zajmuje się dydaktyką w Instytucie Filozofii UR. Doktor Skrzypek-Faluszczak prowadziła tam zajęcia dla kierunków: filozofia, komunikacja międzykulturowa, socjologia, kulturoznawstwo, pedagogika, zdrowie publiczne. Pełniła również rolę promotora pracy magisterskiej pt. *Rola czynników pozaracjonalnych w kształtowaniu pojęcia Boga w myśli M. Schelera*. Od trzech lat Habilitantka czynnie uczestniczy w kształceniu młodej kadry naukowej jako opiekun roku na kierunku filozofia.

2/Habilitantka popularyzowała naukę, m.in. poprzez wykłady z filozofii społecznej i filozofii kultury dla uczniów szkół ponadpodstawowych w Rzeszowie, Jarosławiu i Lesku (2012 – 2016). W ramach umowy między uczelnią a szkołami średnimi w Rzeszowie, współpracuje czynnie z VIII liceum ogólnokształcącym (od 2022 r.) i VI liceum ogólnokształcącym (od 2023 r.) przygotowując wykłady dla uczniów i uczestnicząc w projekcie *Spotkania z Panem Cogito*.

3/Doktor Jadwiga Skrzypek-Faluszczak bierze czynny udział w pracach organizacyjnych i działaniach naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego, w ramach którego współorganizowała dwie konferencje o zasięgu ogólnopolskim. Natomiast w roku 2010 była współorganizatorem konferencji naukowej pt. *Wizja człowieka dziś* w Instytucie Teologiczno – Pastoralnym w Rzeszowie.

4/ Od 2012r. należy do Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, trzy razy uczestniczyła w walnych zgromadzeniach PTF.

*

Przedstawione do oceny prace wskazują, że doktor Jadwiga Skrzypek-Faluszczak legitymuje się dorobkiem naukowym powstałym po uzyskaniu stopnia doktora, mającym znaczenie dla rozwoju nauk humanistycznych. Publikacje Habilitantki dokumentują Jej znajomość literatury przedmiotu, zainteresowanie trudną dziedziną jaką jest historia filozofii starożytnej, interpretowanie tekstów w kontekście historyczno-filozoficznym.

Mając na uwadze powyższe stwierdzam, że doktor Jadwiga Skrzypek-Faluszczak spełnia wymogi stawiane ustawowo osobie ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych.

Seweryn Blandzi

